

MAŁGORZATA BOGUSZ

Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kołłątaja w Krakowie

ELŻBIETA KMITA-DZIASEK

Centrum Doradztwa Rolniczego, Oddział w Krakowie

ZAGRODY EDUKACYJNE JAKO PRZYKŁAD INNOWACYJNEJ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI NA OBSZARACH WIEJSKICH

Abstract: Educational Homestead as an Example of Innovative Entrepreneurship in Rural Areas. Multifunctional agriculture, which generates new earning opportunities for rural inhabitants based on endogenous farming values becomes significant in rural development. One of the innovative function of farms is didactic activity based on the potential of agriculture and its environment. The article analyzes some aspects of operating of educational farms in the context of rural enterprise development on the example of the Whole Poland Educational Farm Network.

Key words: Educational farms, enterprise, innovation.

Wprowadzenie

W ekonomii *przedsiębiorczość* rozumiana jest jako aktywność, która zmierza do zarobkowania. Przedsiębiorczość wiejska postrzegana jest jako jeden z ważniejszych elementów lokalnego rynku pracy obejmujący wszystkie osoby zamieszkujące obszary wiejskie, nie tylko te związane z rolnictwem. W środowiskach lokalnych na szczeblu gminy przedsiębiorczość kojarzona jest często jako aktywność służąca poszukiwaniu dodatkowych źródeł dochodu uzupełniających dochody z działalności rolniczej powiązanych z pracą na roli lub też niezwiązanych z rolnictwem. Zawsze jednak w przedsiębiorczości wiejskiej chodzi o zwiększenie dochodowości i podniesienie standardu życia ludzi mieszkających na obszarach wiejskich [Tabor 2010, s. 125-141].

Według Knechta [2009, s. 109] wielofunkcyjność rolnictwa to podstawowy warunek ożywienia rozwoju obszarów wiejskich w Polsce. Oznacza ona ograniczenie zatrudnienia bezpośrednio w rolnictwie i skierowanie nadwyżek siły roboczej do

innych działów gospodarki narodowej [Satoła 2009 s. 133-142]. Wielofunkcyjność dotyczy zarówno rozwoju szeroko rozumianej przedsiębiorczości na wsi, która oznacza tworzenie nowych miejsc pracy w samym rolnictwie i w dziedzinach związanych z gospodarką rolną, jak obsługa rolnictwa czy przetwórstwo rolno-spożywcze, jak też w działach niezwiązanych bezpośrednio z rolnictwem, takich jak handel, usługi dla ludności, drobna wytwórczość czy turystyka. Obecnie wielofunkcyjność rolnictwa wiąże się bezpośrednio z innowacyjnością. Ten temat analizują również w swoich badaniach Kielbasa i Puchała [2015] odnosząc się do innowacyjności młodych rolników w swoich gospodarstwach.

Głównym czynnikiem, który mobilizuje rolników do podejmowania działalności pozarolniczej, w tym również turystycznej, jest zdobycie dodatkowych dochodów, kompensujących niedostateczne wpływy pieniężne z produkcji rolniczej [Dębniwska, Tkaczuk 1997, s. 20]. Motywacji ekonomicznej towarzyszyć mogą także cele społeczne wynikające z potrzeby dzielenia z innymi wartości gospodarowania na roli i wiejskiego życia. Podejście takie stało się źródłem nowego nurtu zwanego rolnictwem społecznie zaangażowanym, które obejmuje działania wykorzystujące możliwości, jakie daje działalność rolnicza do wspierania terapii, rehabilitacji, integracji społecznej, kształcenia ustawicznego oraz usług socjalnych na terenach wiejskich [*Official Journal* 2013].

W zakres rolnictwa społecznego wpisuje się oferta edukacyjna gospodarstw rolnych, której urzeczywistnieniem w Polsce są zagrody edukacyjne¹. Istotą działalności zagród edukacyjnych jest przybliżenie społeczeństwu naturalnego środowiska gospodarstwa wiejskiego, przekazanie wiedzy na temat pochodzenia żywności i trudu jej wytwarzania, budowanie rynku świadomych konsumentów. Konkretnie cele edukacyjne realizowane są na bazie infrastruktury i zasobów rolniczych w gospodarstwie i jego przyrodniczo-kulturowego otoczenia. Według Sammel i Jęczynek [2012, s. 389-399], aby oferta zagród edukacyjnych spełniała pokładane wobec niej oczekiwania musi dotrzeć do odpowiednich odbiorców.

1. Cel i zakres pracy oraz metodyka badań

Głównym celem opracowania jest ocena funkcjonowania zagród edukacyjnych jako innowacyjnych rozwiązań w zakresie drobnej przedsiębiorczości w obszarze turystyki wiejskiej.

Realizacja przyjętego celu badań wymagała zastosowania określonych metod i technik badawczych. W pracy przeprowadzono badania na dwóch płaszczyznach, do których zaliczono studia literaturowe oraz badania empiryczne. Pierwszy nurt badań, warunkujący zakres przedmiotowy i terytorialny, koncentrował się na analizie litera-

¹ Określenie *zagroda edukacyjna* przysługuje gospodarstwu edukacyjnemu rekomendowanemu przez Ogólnopolską Sieć Zagród Edukacyjnych na podstawie kryteriów określonych regulaminem.

tury przedmiotu z zakresu ekonomii, przedsiębiorczości, innowacyjności, turystyki i agroturystyki. Drugi nurt dotyczył badań własnych przeprowadzonych w gospodarstwach edukacyjnych.

Zakres problemowy badań obejmował opis oraz diagnozę stanu i rozwoju zagród edukacyjnych jako przykładu innowacyjnej przedsiębiorczości.

Proces badawczy, jak każdy proces poznania, jest świadomą, celową i zamierzoną czynnością poznającego przedmiot. Natomiast ta działalność, która ma prowadzić do określonego celu powinna być sterowana metodologicznie za pomocą określonych reguł i wskazań, które determinują postępowanie człowieka [Sztumski 1984, s. 46].

W pracy zastosowano metodę dokumentacyjną, występującą w literaturze naukowej pod różnymi nazwami, takimi jak: metoda analizy dokumentów, analizy źródeł czy metoda obserwacji pośredniej, była wykorzystana praktycznie na wszystkich etapach prowadzenia badań [Stachak 2006, s. 168-169].

Wykorzystano ją do ustalenia obszaru badań oraz do konstrukcji kryteriów doboru zagród edukacyjnych. Na poszczególnych etapach badań wykorzystywano informacje zaczerpnięte z obszernych baz dotyczących statystyki masowej prowadzone przez Centrum Doradztwa Rolniczego Oddział w Krakowie.

Podstawowe źródło danych wykorzystywanych w pracy stanowiły informacje zebrane metodą wywiadu standaryzowanego. Metodyka ta została opracowana na potrzeby pracy. Stworzona została na podstawie definicji o agroturystyce, turystce wiejskiej oraz działalności gospodarczej. Za Drzewieckim [1995 s. 27] pojęcie agroturystyki odniesiono do aktywności turystycznej opartej na bazie noclegowej i rekreacyjnej związanej z gospodarstwem rolnym lub równoważnym i jego otoczeniem, przyjmując jednocześnie, że stanowi ona specyficzną formę turystyki wiejskiej [Wojciechowska 2009, s. 22]. Wyboru gospodarstw edukacyjnych do dalszej analizy dokonano celowo na podstawie ściśle określonych kryteriów.

Kryterium przynależności do Ogólnopolskiej Sieci Zagród Edukacyjnych

Pojęcie gospodarstwa edukacyjnego wraz z jego identyfikacją rynkową w postaci nazwy „Zagroda edukacyjna” zostało zdefiniowane w wyniku ogólnopolskiego projektu prowadzonego przez Centrum Doradztwa Rolniczego Oddział w Krakowie i zatwierdzone przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi w listopadzie 2011 r., a jego wdrożenie zaowocowało utworzeniem Ogólnopolskiej Sieci Zagród Edukacyjnych. Pod pojęciem *zagroda edukacyjna* kryją się gospodarstwa wiejskie posiadające zwierzęta gospodarskie lub uprawy rolnicze przeznaczone do prezentacji dla grup dzieci i młodzieży przyjmowanych w ramach programów szkolnych lub udostępniane jako atrakcja turystyczna dla rodzin z dziećmi i dorosłych podróżujących indywidualnie oraz realizujące programy edukacyjne w zakresie co najmniej dwóch z wymienionych poniżej dziedzin:

- produkcja roślinna,
- produkcja zwierzęca,

- przetwórstwo płodów rolnych,
- edukacja ekologiczna i konsumencka,
- dziedzictwo kultury materialnej wsi, tradycyjne zawody, rękodzieło i twórczość ludowa.

Przynależność do Sieci jest dobrowolna i odbywa się na podstawie aplikacji indywidualnego obiektu oraz rekomendacji uprawnionego pracownika właściwego terytorialnie Ośrodka Doradztwa Rolniczego [Regulamin 2014].

Kryterium formy organizacyjnej gospodarstwa edukacyjnego.

Cele programowe zagród edukacyjnych mogą być realizowane jako główna działalność gospodarstwa lub jako działalność dodatkowa, uzupełniająca podstawową działalność produkcyjną czy agroturystyczną.

Wyróżnia się dwie formy organizacyjne gospodarstw edukacyjnych skutkujące dla ich właścicieli określonymi obowiązkami prawno-finansowymi. Pierwsza z nich traktuje gospodarstwo edukacyjne jako uzupełnienie oferty gospodarstwa agroturystycznego. W takim przypadku działalność edukacyjna jest związana z rozszerzeniem oferty gospodarstwa agroturystycznego już istniejącego lub rozpoczynającego działalność i z zachowaniem określonych warunków może korzystać z ułatwień dla agroturystyki zawartych w przepisach *Ustawy z 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej* oraz *Ustawy z 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych*.

Druga forma organizacyjna to wyspecjalizowana działalność edukacyjna niezależna od usług agroturystycznych. W takim przypadku udostępnianie gospodarstwa dla celów edukacyjnych podlega ogólnym przepisom o działalności gospodarczej.

Kryterium podmiotu prowadzącego pozarolniczą działalność gospodarczą objętą zakresem aktywności zagrody edukacyjnej.

Usługi edukacyjne oparte na rolniczym potencjale gospodarstwa wiejskiego mogą być podejmowane w celach zarobkowych przez osoby fizyczne, organizacje wiejskie, w tym organizacje *non-profit* oraz mogą stanowić działalność promocyjną producentów żywności [Raciborski 2011, s. 11-17].

Komisja Europejska w aktach prawnych stosowanych bezpośrednio na obszarze wszystkich państw członkowskich Unii Europejskiej wyodrębnia trzy kategorie przedsiębiorstw zależne m.in. od liczby zatrudnionych pracowników, zaczynając od mikroprzedsiębiorstwa zatrudniającego mniej niż 10 pracowników przez małe przedsiębiorstwo zatrudniające do 50 pracowników po przedsiębiorstwo średnie zatrudniające do 250 pracowników. Zakresem definicji mikroprzedsiębiorstwa objęte jest także samozatrudnienie, które jest najbardziej popularną formą przedsiębiorczości w Polsce. Osoby fizyczne stanowią aż 95% populacji mikroprzedsiębiorców, w tym ponad dwie trzecie to osoby samozatrudnione, prowadzące jednoosobową działalność gospodarczą [PARP 2011, s.21].

Na podstawie przedstawianych kryteriów dokonano podziału zagród edukacyjnych na cztery zasadnicze typy, dla których prowadzono dalsze analizy:

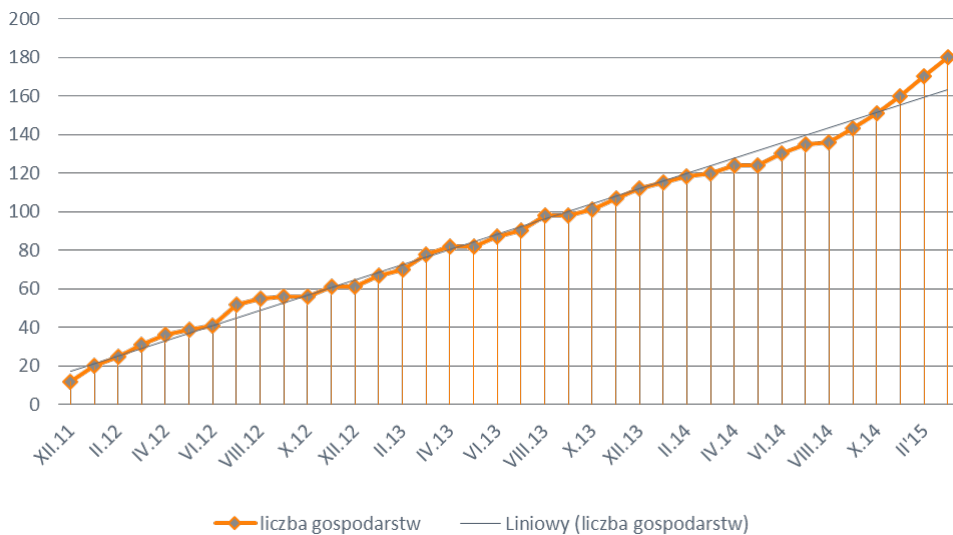
1. Gospodarstwo agroturystyczne posiadające specjalistyczną ofertę edukacyjną świadczące usługi wyłącznie dla własnych gości. Obiekt nie podlega wpisowi do ewidencji działalności gospodarczej, gdyż „wynajmowanie przez rolników pokoi, sprzedaży posiłków domowych i świadczenia w gospodarstwach rolnych innych usług związanych z pobytem turystów” podlega wyłączeniu z tego obowiązku na mocy art. 3 *Ustawy z 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej*.
2. Gospodarstwo agroturystyczne posiadające specjalistyczną ofertę edukacyjną działające jako przedsiębiorstwo. Obiekt świadczy usługi turystyczne i edukacyjne dla własnych gości oraz innych turystów i jednodniowych odwiedzających i w tym zakresie podlega w pełni przepisom o działalności gospodarczej.
3. Gospodarstwo rolne świadczące usługi edukacyjne działające jako mikroprzedsiębiorstwo. Obiekt wykorzystuje potencjał gospodarstwa rolnego do prowadzenia działalności edukacyjnej bez usług zakwaterowania i w tym zakresie podlega w pełni przepisom o działalności gospodarczej.
4. Gospodarstwo rolne z działalnością w zakresie przetwórstwa spożywczego świadczące usługi edukacyjne jako przedsiębiorstwo. W gospodarstwie dominująca jest działalność w zakresie przetwórstwa własnej podstawowej produkcji rolnej. Usługi edukacyjne stanowią działalność promocyjną producentów żywności.

Metodą, którą wykorzystano do opracowania zebranych danych pierwotnych, było studium przypadku (*case study*), czyli streszczenie lub synteza, opisujące sytuację lub wydarzenia, które miały miejsce w rzeczywistości, na podstawie połączenia przeprowadzonych badań i analiz oraz zebranych danych [Akademia... 2010].

Opisane w opracowaniu *case study* zagród edukacyjnych pozwoliły na wyciągnięcie wniosków co do rezultatów przebiegu tej formy działalności. Wiedza uzyskana dzięki analizie przypadków posłuży do lepszego zrozumieniu zjawisk podobnych do zjawiska analizowanego i na podstawie tego do ulepszania realnych działań w tym zakresie.

2. Analiza funkcjonowania zagród edukacyjnych

Ogólnopolska Sieć Zagród Edukacyjnych powstała w wyniku poszukiwania nowych motywacji dla rolników do kontynuowania działalności rolniczej oraz z przekonania, że gospodarstwo rolne posiada unikatowy potencjał do prowadzenia atrakcyjnych zajęć edukacyjnych wychodzących naprzeciw potrzebie przybliżenia globalnemu społeczeństwu pracy rolnika i źródeł pochodzenia żywności. [Kmita-Dziasek 2014, s. 4]. Idea zagrody edukacyjnej jest bardzo szybko adaptowana przez rolników i dynamicznie się rozwija przy stałej tendencji wzrostowej (ryc. 1).

Ryc. 1. Dynamika rozwoju Ogólnopolskiej Sieci Zagród Edukacyjnych od grudnia 2011 do marca 2015

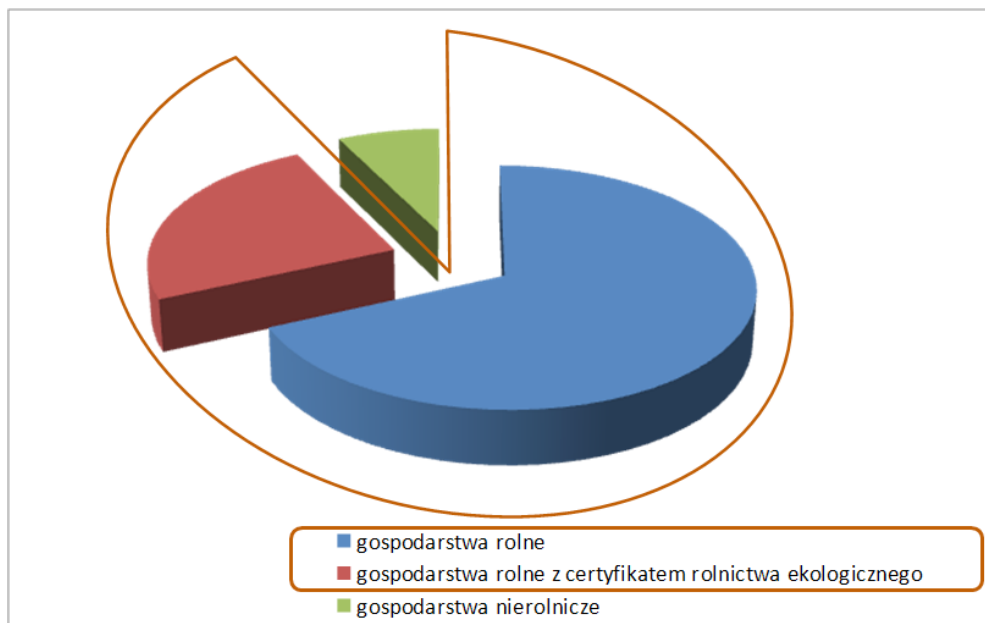
Źródło: CDR O.Kraków 2015.

Ogólnopolską Sieć Zagród Edukacyjnych tworzą gospodarstwa zróżnicowane pod względem areału oraz profilu i skali działalności rolniczej. Przeważają gospodarstwa drobne o powierzchni 1–10 ha, które stanowią 75% wszystkich gospodarstw członkowskich. Ponad 93% stanowią gospodarstwa rolne powyżej 1 ha powierzchni gruntów uprawnych. Pozostałe 7% obejmuje gospodarstwa poniżej 1 ha powierzchni, czyli nierolnicze w rozumieniu *Ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników*, ale prowadzące działalność rolniczą, ogrodniczą lub pszczelarską.

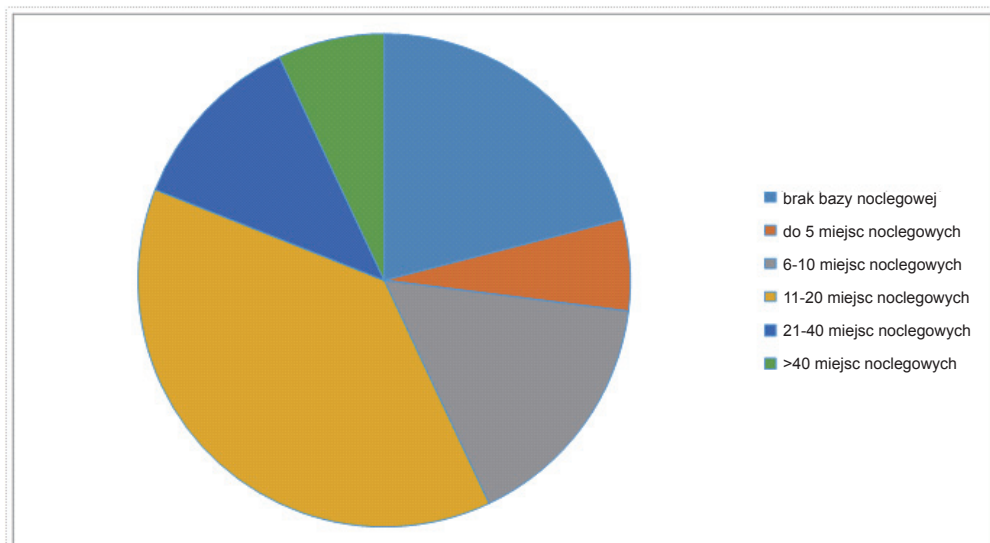
Wśród kierunków działalności rolniczej w zagrodach edukacyjnych dominuje produkcja roślinna i zwierzęca, której prowadzenie deklaruje odpowiednio 85% i 65% członków Sieci, blisko połowa to gospodarstwa wielokierunkowe. Specjalistyczne działania w zakresie ogrodnictwa i zielarstwa oraz gospodarki pasiecznej podejmuje łącznie ok. ¼ zagród edukacyjnych.

Zdecydowaną większość zagród edukacyjnych stanowią gospodarstwa agroturystyczne. Usługi noclegowe świadczy blisko 80% zagród, przy czym dominują obiekty o skali do 20 miejsc noclegowych. Powyżej 40 miejsc noclegowych oferuje niecały 1% zagród, w tym pojedyncze obiekty dysponują dużymi obiektami o skali powyżej 80 a nawet 100 łóżek.

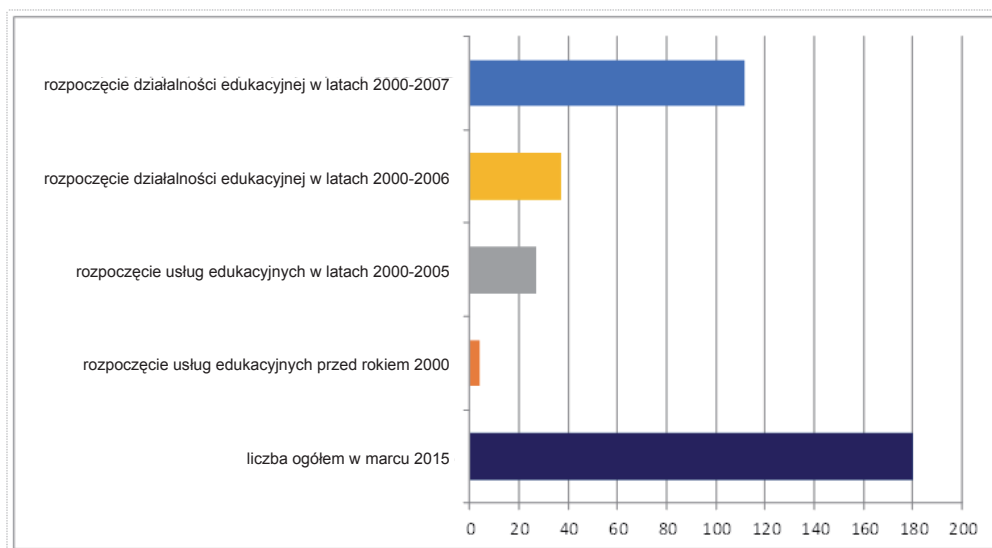
Usługi edukacyjne są dla zdecydowanej większości zagród nową działalnością rozpoczętą już po utworzeniu Ogólnopolskiej Sieci Zagród Edukacyjnych (62%). Niemniej trzy spośród zagród, które przystąpiły do Sieci posiada doświadczenia w świadczeniu usług edukacyjnych sięgające lat 90. XX w., a jedna nawet 1981 r. (ryc. 2–4).

Ryc. 2. Charakterystyka gospodarstw członkowskich Ogólnopolskiej Sieci Zagród Edukacyjnych pod względem statusu gospodarstwa rolnego
 Źródło: CDR O.Kraków 2014.

Ryc. 3. Charakterystyka gospodarstw członkowskich Ogólnopolskiej Sieci Zagród Edukacyjnych pod względem posiadanej bazy noclegowej
 Źródło: CDR O.Kraków 2015.

Ryc. 4. Liczba gospodarstw członkowskich Ogólnopolskiej Sieci Zagród Edukacyjnych według daty rozpoczęcia usług edukacyjnych

Źródło: CDR O/Kraków 2015.

Połączenie usług edukacyjnych z autentycznymi wartościami rolnictwa i życia wiejskiego realizowane w ramach zagród edukacyjnych otwiera sektor rolny na nowe możliwości rozwoju i praktyczną realizację wielofunkcyjności w rolnictwie. Idea poszerza zakres możliwych usług, generuje dochody, buduje nowe powiązania z konsumentami i wpływa na rozwój przedsiębiorczych postaw rolników [Kmita-Dziasek 2014a, s. 12].

3. Zagrody edukacyjne – studia przypadków

1. Gospodarstwo agroturystyczne posiadające specjalistyczną ofertę edukacyjną świadczące usługi wyłącznie dla własnych gości – „Pytlówka”, położone jest w woj. świętokrzyskim. Właściciele prowadzą działalność agroturystyczną od 1999 r. Powierzchnia analizowanego gospodarstwa wynosi 5,69 ha. Jest to więc typowe pod względem powierzchni gospodarstwo dla woj. świętokrzyskiego. W gospodarstwie produkcja roślinna to przede wszystkim czarna porzeczka oraz warzywa. Natomiast produkcję zwierzęcą stanowi hodowla na niewielką skalę kur, kaczek, indyków oraz kuce.

Pytlówka ukierunkowana jest na turystykę i edukację. Na działalność agroturystyczną gospodarstwo przeznaczają 5 pokoi z 20 miejscami noclegowymi. Właściciele zapewniają wyżywienie dla swoich gości. Pomysł prowadzenia zajęć edukacyjnych

zrodził się przy okazji pokazów i warsztatów np. robienia masła dla gości dużo wcześniej niż powstały zagrody edukacyjne. Właścicielka podkreśla jednak, że przystąpienie do Sieci Zagród Edukacyjnych w 2010 r. wiązało się z rozwojem i doskonaleniem działalności edukacyjnej. Motywem wprowadzenia edukacji do oferty agroturystycznej gospodarstwa było generowanie dodatkowego źródła dochodu, zwłaszcza poza sezonem, gdzie nie ma dużo gości.

Gospodarstwo posiada oferty edukacyjne w zakresie: rolnictwa i zajęć gospodarskich, tradycyjnej żywności, zwyczajów i obrzędów oraz ekologii, które są skierowane dla rodzin z dziećmi, zarówno dzieci w wieku przedszkolnym i szkolnym w wieku szkoły podstawowej, gimnazjum i szkoły średniej. Celem oferty edukacyjnej jest przekazanie dzieciom tradycji i kultury tego regionu. Właścicielka w wywiadzie podkreśliła, że oferty edukacyjne są dostosowywane do potrzeb uczestników. Obecnie wprowadzane są elementy związane z produkcją metodami ekologicznymi, zmienia się też forma prowadzenia zajęć – coraz bardziej popularne stają się warsztaty.

Właściciele korzystali ze środków pomocowych UE w ramach *Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013 (PROW 2017-2013)* na przygotowanie infrastruktury dla działalności agroturystycznej i edukacyjnej.

Działalność agroturystyczna jest obecnie głównym źródłem dochodu w gospodarstwie. Specjalizacja edukacyjna jest na tym etapie kilkuprocentowym wkładem w strukturę dochodów gospodarstwa. Właściciele nadal chcą rozwijać ofertę edukacyjną, która powinna wzbogacać podstawową działalność, jaką jest agroturystyka.

2. Gospodarstwo agroturystyczne posiadające specjalistyczną ofertę edukacyjną działające jako przedsiębiorstwo – „Ekofarma WPPHU Vitalis” – położone jest w woj. warmińsko-mazurskim na obszarze ok. 90 ha. Powierzchnię gospodarstwa stanowią grunty orne, łąki, pastwiska i lasy. Produkcja rolnicza to przede wszystkim hodowla bydła rzadkich ras: Galloway, Highlander i Aubrac, oraz owce, kozy, króliki, kury i krowy, a także hodowla koni rasy sztumskiej. Na terenie gospodarstwa znajduje się także staw rybny. Ponadto lamy, osiołki i muły są hodowane jako atrakcja dla turystów.

Właściciele prowadzą zarejestrowaną działalność gospodarczą w zakresie przetwórstwa rolno-spożywczego oraz usług turystycznych, w ramach których oferują 80 miejsc noclegowych. W ofercie turystycznej znajdują się usługi: noclegowe, żywieniowe, sprzedaż bezpośrednia, przetwórstwo oraz usługi edukacyjne, które wprowadzone zostały naturalnie do działalności agroturystycznej. Natomiast jak sam właściciel podkreślił, ukoronowaniem działalności edukacyjnej było wstąpienie do Sieci Zagród Edukacyjnych w 2014 r. Gospodarstwo oferuje programy edukacyjne z zakresu produkcji żywności w gospodarstwie ekologicznym, pieczenia chleba, hodowli zwierząt oraz pozyskiwania mleka od kóz. Oferta edukacyjna jest kierowana do wszystkich grup wiekowych, od dzieci przedszkolnych po dorosłych.

W celu podniesienia jakości usług turystycznych właściciele gospodarstwa skorzystali ze środków unijnych w ramach *PROW 2007-2013*. Dochody z działalności

edukacyjnej są ściśle połączone z dochodami z agroturystyki i stanowią obecnie poniżej 10% w strukturze dochodów. W opinii właściciela w tym zakresie jednak jest tendencja wzrostowa. Właściciele chcą rozwijać działalność edukacyjną i podkreślają, że są zainteresowani podniesieniem swoich kwalifikacji pedagogicznych, aby jeszcze lepiej przekazywać wiedzę swoim gościom.

3. Gospodarstwo rolne świadczące usługi edukacyjne działające jako mikroprzedsiębiorstwo – „Babaluda” znajduje się w woj. kujawsko-pomorskim. Powierzchnia gospodarstwa to 1,17 ha. Jest to niewielkie gospodarstwo, na które składają się łąki oraz uprawy ogrodnicze. Właściciele zajmują się chowem dawnych ras zwierząt, takich jak: owce pomorskie, kury czubatki dworskie, czubatki brodate i białoczuby polskie oraz kozy [www.babaluda.pl 2015].

Właściciele nie posiadają bazy noclegowej. Usługi edukacyjne są zarejestrowane jako działalność gospodarza osób fizycznych. W Sieci Zagród Edukacyjnych gospodarstwo jest od 2012 r., jednak pomysł gospodarstwa edukacyjnego i „Warsztatów z pasją” zrodził się dużo wcześniej motywowany głębokim zamiłowaniem do historii i tradycji regionu oraz wielką miłością do zwierząt. Celem inicjatyw edukacyjnych jest przyczynienie się, choćby w niewielkim stopniu, do ochrony dziedzictwa przyrody, kultywowania tradycji, kształcenia postawy szacunku do przyrody i promocji ekologicznego trybu życia [www.zagrodaedukacyjna.pl 2015].

Zajęcia prowadzone osobiście przez właścicielkę, która jest z zawodu nauczycielką, dotyczą roślin uprawnych i zwierząt hodowanych w gospodarstwie, przetwórstwa płodów rolnych, ekologii oraz w zakresie dziedzictwa wiejskiego. Adresatami zajęć są przede wszystkim dzieci w wieku szkolnym oraz przedszkolnym. Zajęcia prowadzone są na miejscu w gospodarstwie, a także w szkołach.

Aby dostosować gospodarstwo do wizyt edukacyjnych przeprowadzono inwestycje, tj. adaptację stodoły. Prace były finansowane z własnych oszczędności. W wywiadzie właścicielka podkreśliła, że dąży do tego, aby działalność edukacyjna była głównym źródłem dochodu przez cały rok, a nie tylko w sezonie, tak jak obecnie. Chce rozwijać swoją ofertę i dostosowywać ją do potrzeb odbiorców.

4. Gospodarstwo rolne z działalnością w zakresie przetwórstwa spożywczego świadczące usługi edukacyjne jako przedsiębiorstwo – „Kozia Łąka” położone jest w woj. dolnośląskim. Właściciele gospodarstwa od 2010 r. prowadzą działalność gospodarczą, w zakresie wytwarzania serów kozich. Natomiast samo gospodarstwo rolne działa od 2004 r.

Powierzchnia gospodarstwa wynosi 7,06 ha i jak na warunki Polski Południowej, jest ono średniej wielkości. W gospodarstwie na trwałych użytkach zielonych produkuje się siano przeznaczone na paszę dla zwierząt oraz uprawia się warzywa i zioła na potrzeby własne. Produkcja zwierzęca nastawiona jest na jeden kierunek – hodowlę kóz, których stado liczy obecnie ok. 100 sztuk. Należy podkreślić, że Kozia

Łąka posiada certyfikat gospodarstwa ekologicznego. W 2010 r. ser Kozi Łomnicki został wpisany na listę produktów tradycyjnych Ministerstwa Rolnictwa, a podczas szczytu Partnerstwa Wschodniego, który odbył się w Warszawie w ramach pierwszej prezydencji Polski w Radzie Unii Europejskiej, Sery Łomnickie promowały polską kuchnię [www.serylomnickie.pl 2015].

Jak podkreślała właścicielka działalność edukacyjna rozwijała się w gospodarstwie od kilku lat, ponieważ turyści, którzy przyjeżdżali po sery chcieli dowiedzieć się, jak prowadzona jest działalność ekologiczna i produkcja serów. W 2014 r. gospodarstwo dołączyło do Sieci Zagród Edukacyjnych, aby rozwijać działalność edukacyjną. Programy edukacyjne realizowane w gospodarstwie dotyczą przede wszystkim hodowli kóz i wytwarzania serów oraz promowania ekologii. W trakcie wizyt w gospodarstwie uczestnicy spotkania mogą spróbować produkowanych serów. Oferta edukacyjna skierowana jest przede wszystkim do dzieci w wieku przedszkolnym i szkolnym, ale też dla dorosłych.

Do tej pory właściciele nie korzystali ze środków UE, a pomieszczenia, w których prowadzone są zajęcia dostosowane były wcześniej na potrzeby własne, dlatego też nie wymagały dużego remontu.

Zdaniem właścicielki działalność edukacyjna jest dochodowym hobby, które na pewno nie jest istotnym źródłem środków finansowych. Jest to przede wszystkim satysfakcja, która niekoniecznie przekłada się na dochodowość. Gospodarze planują rozwijać działalność edukacyjną, przede wszystkim w kierunku profesjonalizacji warsztatów i pokazów oraz promocji dziedzictwa kulinarnego i tradycyjnej ekologicznej żywności.

Podsumowanie

Reasumując, analizowane przypadki różnią się znacznie pod względem powierzchni gospodarstwa (od 1,70 ha do ok. 90 ha) i skali produkcji rolnej, co prowadzi do wniosku, że wzbogacenie działalności rolniczej o innowacyjną funkcję edukacyjną nie jest zależne od wielkości gospodarstwa. Zarówno niewielkie obszarowo gospodarstwa, jak i duże mogą podejmować tego typu działalność. Z kolei funkcja ekonomiczna usług edukacyjnych gospodarstw rolnych jest determinowana skalą podstawowej działalności rolniczej i wraz z jej wzrostem ustępuje miejsca funkcji promocyjnej.

Wszystkie analizowane gospodarstwa już wcześniej prowadziły edukację, a wstąpienie do Sieci Zagród Edukacyjnych miało na celu sformalizowanie tych usług. Jak wynika z większości opisanych przypadków, działalność edukacyjna nie stanowi głównego czy nawet znacznego źródła dochodu. Mimo to, że zyski z edukacji stanowią niewielką część w strukturze dochodów, to właściciele nadal chcą rozwijać tę działalność, ponieważ dla każdego z nich jest to przede wszystkim pasja.

Literatura

- Akademia partnerstwa* 2010, *Studium przypadku – poradnik. Studia przypadku współpracy partnerskiej jako instrument zmian*, <http://www.akademiapartnerstwa.pl/pl/publikacje>, [Dostęp z 15.05.2012].
- Dębiewska M., Tkaczuk M., 1997, *Agroturystyka. Koszty, ceny, efekty*. Wyd. Poltex. Warszawa.
- Drzewiecki M., 1995, *Agroturystyka. Założenia – uwarunkowania – działania*. Instytut Wydawniczy „Świadectwo”, Bydgoszcz.
- Kielbasa B., Puchała J., 2015, *Innowacyjność młodych rolników i ich postawy wobec zmian na przykładzie gospodarstw rolnych położonych w regionie rozdrobnionego rolnictwa*. Wyd. Roczniki Naukowe, t. 1.
- Kmita-Dziasek E., 2014, *Organizacja i funkcjonowanie Ogólnopolskiej Sieci Zagród Edukacyjnych*. Materiały informacyjne, II Ogólnopolski Zlot Zagród Edukacyjnych, Centrum Doradztwa Rolniczego, Kraków.
- Kmita-Dziasek E., 2014a, *Zagrody edukacyjne w koncepcji rolnictwa zaangażowanego społeczeństwa*. Śląski Ośrodek Doradztwa Rolniczego, Częstochowa.
- Knecht D., 2009, *Agroturystyka w agrobiznesie*. Wyd. C. H. Beck, Warszawa.
- Official Journal, 2013: *Opinion of the European Economic and Social Committee on ‘Social farming: green care and social and health policies’ (own-initiative opinion)*, (2013/C 44/07).
- PARP 2011: *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa, 2011.
- Raciborski J., 2011, *Uwarunkowania formalno-prawne funkcjonowania gospodarstwa edukacyjnego*. Centrum Doradztwa Rolniczego, Kraków.
- Regulamin Ogólnopolskiej Sieci Zagród Edukacyjnych*, Centrum Doradztwa Rolniczego, Kraków, 2014.
- Sammel A., Jęczynek A., 2012, *Usługi edukacyjne w gospodarstwach agroturystycznych zrzeszonych w sieci „Zagroda Edukacyjna”*, [w:] *Usługi w Polsce 2012. Teoria usług; funkcjonowanie sektora usługowego kształcenie w usługach*, B. Iwankiewicz-Rak, A. Panasiuk, K. Rogoziński, (red.). Zeszyty Naukowe USz., nr 722, Ekonomiczne Problemy Usług, Szczecin.
- Satoła Ł., 2009, *Przestrzenne zróżnicowanie absorpcji funduszy strukturalnych przeznaczonych na rozwój pozarolniczej działalności na obszarach wiejskich*. Zeszyty Naukowe SGGW, seria Problemy rolnictwa światowego, t. 7(XXII), s. 133-142.
- Stachak S. 2006, *Podstawy metodologii nauk ekonomicznych*. Wyd. Książka i Wiedza. Warszawa.
- Sztumski J., 1984, *Wstęp do metod i technik badań społecznych*. Wyd. Naukowe PWN, Warszawa.
- Tabor K., 2010, *Przestrzeń doradztwa i przedsiębiorczości na obszarach wiejskich*, [w:] *Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich. Stan i perspektywy rozwoju*, K. Krzyżanowska (red.). Wyd. SGGW w Warszawie, Warszawa.
- Ustawa z 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej* (tekst jednolity Dz. U. z 2013 r., poz. 672).
- Wojciechowska J., 2009, *Procesy i uwarunkowania rozwoju agroturystyki w Polsce*. Wyd. UŁ, Łódź.
- Zagroda Edukacyjna „Babaluda”*, www.zagrodaedukacyjna.pl, [dostęp z 14.04.2015 r.].
- Zagroda Edukacyjna*, www.zagrodaedukacyjna.pl, [dostęp z 14.04.2015 r.].